УДК 811.161.2’ 282.2

Слабоуз В. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
E-mail: victoria.slabouz@mail.ua

ПРО ПОЧАТОК ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ВЗАЄМОДІЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ ТА ЙОГО ОРІЄНТАЦІЯ НА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНУ ОНІМОГРАФІЮ

У статті йдеться про початок лінгвокультурологічного підходу до висвітлення проблем взаємодії мови та культури та його орієнтацію на лінгвокультурологічну онімографію. Доводиться важливість словників власних імен, що спираються на культурознавчі традиції. Автор наголошує на необхідності нового, оригінального не незвичністю, а комплексністю підходу до опису безцінних скарбів світової культури, акумульованих у власних іменах, який враховує вже накопичені досягнення і сформовані традиції.

Ключові слова: *культура, лінгвоісторіографічний, лінгвокультурологічний, лінгвокультурологія, мова, онім, онімографія.*

У межах лінгвістичного дослідження однією з найскладніших є проблема об’єднання двох різних сутностей: мови і культури. У теоретичному плані можливість синтезувати знання про культуру, що виражаються за допомогою мови у процесі спілкування, дає лінгвокультурологія. «Саме в лінгвокультурологічних дослідженнях культура і мова виводяться на рівнозначний рівень, де культура розуміється як зміст, а мова – як форма існування цього змісту» [1, с. 9].

Серед різноманітних напрямків та методів лінгвокультурологічних досліджень, що проводяться великомасштабно в сучасний період, немає єдиного вирішення питання про характер сполучення мови і культури (С. В. Іванова [8], В. В. Красних [10], В. М. Телія [17]). Тому здається доцільним з’ясувати, що таке є лінгвокультурологія та її термінологічний апарат.

Лінгвокультурологія – достатньо молода наука, днем народження якої прийнято вважати вихід 1991 року збірки статей за редакцією Н. Д. Арутюнової «Логічний аналіз мови. Культурні концепти» в Інституті мовознавства АН СРСР. Назва цієї наукової дисципліни вже зафіксована у «Вікіпедії», де при цьому відзначається, що загальноприйнятого визначення лінгвокультурології та єдиної думки стосовно її статусу й категоріального апарату не існує (див.: http://ru.wikipedia.org.wiki). У наукових працях, присвячених вивченню лінгвокультурології та її категоріального апарату, за базові приймаються поняття «ментальність», «мовна особистість», «смисл», гносеологічне становлення яких ще не тільки не завершене, а викликає досить багато питань й іноді постає об’єктом гострих дискусій [6, с. 64]. До вивчення цієї проблеми звертається багато лінгвістів. Найвідоміші з них – Ю. С. Степанов [13], Н. Д. Арутюнова [2; 3], В. М. Телія [14; 15; 16]. Перелік же інших, які працюють лише на просторах СНД, міг би зайняти з десяток сторінок нашої праці. У цілому терміни «лінгвокультурологія», «менталітет», уже згадувана «мовна особистість», «ментальність» та ін. трапляються у багатьох публікаціях останніх десятиріч, однак їх визначення, як і сутність методів лінгвокультурологічних досліджень, не завжди однозначні й сформульовані [11, с. 238].

Як ми вже зазначали, становлення й обґрунтування лінгвокультурології в останню чверть XX ст. й у перше десятиріччя XXI ст. значно інтенсифікувалось, і зацікавлення культурологічною проблематикою не згасає, про що свідчать найрізноманітніші підходи до вивчення цієї лінгвістичної галузі знань. В. В. Воробйов у монографії «Лінгвокультурологія: теорія і методи» запропонував наступне визначення: «Лігвокультурологія – комплексна наукова дисципліна синтезуючого типу, яка вивчає взаємозв’язок й взаємодію культури й мови у її функціонуванні та віддзеркалює цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів з орієнтацією на сучасні пріоритети й культурні установлення (система норм і

загальнолюдських цінностей)» [7, с. 36–37]. Основним об'єктом лінгвокультурології автор назвав «взаємозв'язок і взаємодію культури та мови у процесі їх функціонування й вивчення інтерпретації цієї взаємодії в єдиній системній цілісності, а предметом дисципліни – «національні форми буття суспільства, відтворювані в системі мовної комунікації, які базуються на його культурних цінностях», – усе, що складає «мовну картину світу» [7, с. 32]. Вивчення лінгвокультурологічних об'єктів пропонується проводити системним методом, який полягає в єдності семантики, синтактики й прагматики, що дозволяє отримати «цілісне уявлення про них (об'єкти – *В. С.*) як про одиниці, у яких діалектично пов'язані власне мовний і позамовний зміст» [7, с. 43].

В. А. Маслова визначає лінгвокультурологію як галузь лінгвістики, що виникла на стику лінгвістики й культурології, як гуманітарну науку, що вивчає втілену в живу мову та явлену в мовних процесах матеріальну й духовну культуру. Під лінгвокультурологією вона пропонує розуміти «інтегративну зону знань, яка вбирає в себе результати досліджень у культурознавстві й мовознавстві, етнолінгвістиці й культурній антропології» [12, с. 9, 30, 32]. В. В. Красних у праці «Етнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія» об'єднує лінгвокультурологію з дослідженнями «національної картини світу, мовної свідомості, особливостей ментально-лінгвального комплексу», пропонує використання лінгво-когнітивного підходу до вивчення комунікації, оскільки він дозволяє аналізувати як її загальнолінгвістичний аспект, так і національно-детерміновані компоненти [9, с. 12, 20–21]. Однак автор не проводить чіткої межі між етнопсихолінгвістикою й лінгвокультурологією, стверджує спільність їх проблематики, вважає передумовою тієї й іншої гіпотезу Сепіра-Уорфа [18], але не виявляє розбіжностей у методах досліджень.

Серед лінгвістів, які вивчають проблеми культурології, існують різні погляди навіть на питання її самостійності. Загальноприйнятою слід вважати думку, що сфера лінгвокультурологічних досліджень є одним з напрямків вивчення мови у її нерозривній єдності з культурою. Існують також публікації, присвячені виявленню лінгвокультурологічної специфіки деяких концептів у текстах класичної літератури [11].

Ми вважаємо, що лінгвокультурологія і лінгвокраїнознавство – наукові дисципліни, що досліджують фактично один і той самий об'єкт. Існує, однак, відмінність у підході до відбору та опису матеріалу. Лінгвокраїнознавство (як воно сформувалося у працях Е. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова [4; 5], а також їх послідовників) призначене для опису так званого культурного фону в семантиці мовних одиниць, який виявляється при зіставленні двох мов. Зіставляються ж, як правило, мови рідна і досліджувана у процесі оволодіння іноземною. Ця орієнтація на лінгводидактичну прагматику, а також серйозний вплив ідеологічних установок, що мали місце у викладанні російської мови як іноземної за радянських часів, і є характерною рисою лінгвокраїнознавства. Що стосується лінгвокультурології, то вона спрямована на аналіз як загальнолінгвістичних аспектів мовних одиниць, так і національно-детерміновані компоненти їх змістовної структури. А пафос досліджень в цій галузі становить інтерес до національних форм буття суспільства, заснованих на культурних цінностях і складниках серцевини мовної картини світу. Тому наш підхід, хоч і припускає використання всіх досягнень лінгвокраїнознавства, зосереджений переважно на лінгвокультурології.

Наступний важливий крок у розробці лінгвістичного апарату для опису культурологічного компонента семантики власних імен у зв'язку з його орієнтацією на лінгвокультурологічну онімографію – визнання того факту, що обмеження завдань онімографії в такому випадку тільки описом культурного компонента без загальнолінгвістичного, точніше – власне ономастичного компонента змістової структури онімів немислиме. Тільки на тлі загальнолінгвістичних значень національна детермінованість деяких сем стає очевидною, іншими словами – есплікується. Тому важливим є завдання відшукання у практиці онімографії тих способів подання змістовної структури, які оптимально відповідали б основному, лінгвокультурологічному складнику.

У змістовній структурі власної назви, в її родині серед компонентів можуть виявитися не одна, а кілька сем, які є лінгвокультурологічно значущими. Тому (остаточне рішення з цього питання поки не прийнято) має сенс не виділяти лігвокультурну сему, а, визначивши її як «значимість», віднести до

розряду аксіологічних феноменів, що виникають, зокрема, і на рівні синергетичних відносин між лексичними одиницями висловлювання. Широке тлумачення лінгвокультурного компонента в семантиці слова і у змістовій структурі імені відкриває перспективи для розробки цілої системи лінгвокультурологічних позначок при поданні оніма у словнику. Наприклад, у словнику можуть бути відзначені орфоепічні особливості функціонування оніма в тій чи іншій культурі, етносистемі і навіть у межах мов малих груп (маються на увазі найрізноманітніші жаргони, діалекти тощо). Може бути зафіксована і відображена «культура звучання слова» в мовній практиці, різного роду сценічні й ритуальні «виголошування». Лінгвокультурологічно значущі прояви слова, зокрема власного імені, можуть виявлятися у специфічних текстах деяких жанрів (одичні, епіталамічні, епіграматичні та інші стилі), може бути відбитий яскраво виражений лінгвокультурний характер онімної гри (включаючи карнавалізацію, іронію, пародіювання) тощо.

Доводити важливість словників власних імен, що спираються на культурознавчі традиції, не потрібно. Це аксіома, усвідомлена носіями мови, яка знайшла практичне застосування у величезній кількості словникових видань. Справа за малим: необхідний новий, оригінальний не незвичністю, а комплексністю підхід до опису безцінних скарбів світової культури, акумульованих у власних іменах, який враховує вже накопичені досягнення і сформовані традиції.

Загальноприйнятим вважається факт, що сфера лінгвокультурологічних досліджень є одним з напрямків вивчення мови в її нерозривній єдності з культурою. Наявність розбіжностей у трактуванні навіть засадоскладаючих тверджень лінгвокультурології, з нашої точки зору, свідчить, з одного боку, про молодість цього напрямку філологічних досліджень, із другого ж – є свідченням активних пошуків багатьох дослідників. Пора підводити підсумки ще не прийшла, а наявність вказівок на актуальність лінгвокультурологічних досліджень не викликає сумнівів.

Список використаної літератури

1. Артемова О. Е. Теория и практика лингвокультурологического анализа : учебное пособие / О. Е. Артемова. – Уфа : РИО БашГУ, 2006. – 128 с.

2. Арутюнова Н. Д. Номинация, референция, значение / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация : Общие вопросы. – М., 1977. – С. 188–206.

3. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 895 с.

4. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.

5. Верещагин Е. М. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров [под редакцией и с послесловием Ю. С. Степанова]. – М. : Индрик, 2005. – 1040 с.

6. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.

7. Воробьев В. В. Лингвокультурология: теория и методы / В. В. Воробьев. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 331 с.

8. Иванова С. В. Об основных понятиях и категориях лингвокультурологии / С. В. Иванова // Когнитивные и семантические аспекты единиц языка и речи: сборник научных статей. Ч. I. [отв. ред. Р. З. Мурясов]. – Уфа : РИЦ БашГУ, 2007. – С. 40–46.

9. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.

10. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.

11. Лучинина Е. Н. Лингвокультурология в системе гуманитарного знания / Е. Н. Лучинина // Критика и семиотика. – Тверь: Тверской государственный университет, 2004. – Вып. 7. – С. 238 – 243.

12. Маслова В. А. Лингвокультурология: учебное пособие / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.

13. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика) / Ю. С. Степанов // [отв. ред. Ю. Н. Караулов]. – М. : Наука, 1981. – 360 с.

14. Телия В. Н. Семантика связанных значений слов и их сочетаемость / В. Н. Телия // Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. – С. 250–320.

15. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.

16. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 288 с.

17. Телия В. Н. Деконструкция стереотипов окультуренного мировидения во фразеологических знаках / В. Н. Телия // Речевые и ментальные стереотипы в синхронии и диахронии. – М. : Ин-т славяноведения РАН, 1999. – С. 87–93.

18. Chandler Daniel. The Sapir – Whorf Hypothesis / Daniel Chandler // Website of University of Wales, Aberystwyth. – Режим доступу : http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/short/whorf.html

Слабоуз В. В. О начале лингвокультурологического подхода к освещению проблем взаимодействия языка и культуры и его ориентация на лингвокультурологическую онимографию.

Аннотация

В статье речь идет о начале лингвокультурологического подхода к освещению проблемы взаимодействия языка и культуры и его ориентации на лингвокультурологическую онимографию. Доказывается важность словарей имен собственных, которые опираются на культуроведческие традиции. Автор подчеркивает необходимость нового, оригинального не необычностью, а комплексностью подхода к описанию бесценных сокровищ мировой культуры, аккумулированных в собственных именах, учитывая уже накопленные достижения и сложившиеся традиции.

Ключевые слова: *культура, лингвоисториографический, лингвокультурологический, лингвокультурология, язык, оним, онимография.*

Slabouz V. V. About the beginning of the linguistic and cultural approach to the coverage of the interaction of language and cultural and its focus on linguoculturalogical onymography.

Summary

The article presents the material about the beginning of linguistic and cultural approach to the coverage of the interaction of language and cultural and its focus on linguoculturalogical onymography. There are also the informational materials and ideas about linguoculturology in world's, first of all, Slavic linguistic study. While discussing the problems of the definition of the approach there has been paid attention to the viewpoints by N. D. Arutyunova, V. V. Vorobyov, C. H. Vorkachek, V. V. Krasnykh, Yu. S. Stepanov, V. M. Teliya and many other scientists it is common knowledge that the sphere of the linguoculturalogical investigations is one of the directions of studying language in its tight connection with culture. Among the linguists who studies the problems of culturology there exist different viewpoints on even the problem of its self-independence. The existence of this direction in linguistics and its success have contributed to the comprehensive understanding of the problems related to the tasks of the linguocultural orientation of onymography as a direction of lexicography. The presence of differences in the interpretation of even the basic provisions of linguistics, from our point of view, shows, on the one hand, the youth of this area of philological research; on the other hand, it is the evidence of the active search of many researchers. In the article, it is also proved the importance of the dictionaries of proper names that are based on the cultural traditions. The author underlines the necessity of a new original approach to the description of the priceless treasures of the world culture, accumulated in proper names, taking into account the already accumulated achievements and traditions.

Key words: *culture, linguohistoriographic, linguoculturalogical, linguoculturology, language, onym, onymography.*

УДК 81'42'44: 811.111/161.2

Славова Л. Л.,
доктор філологічних наук, доцент
кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: slavova_l@mail.ru

КУЛІНАРНА МЕТАФОРА В АМЕРИКАНСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано кулінарну метафору в американському та українському політичному дискурсі. Певна відома людині концептуальна галузь має конкретну характеристику та відображається у концептуальній метафорі. Кулінарна метафора базується на декількох «моделях досвіду». Основу фізіологічної моделі світу утворює інформація, що надходить від органів чуття людини. Вони підлягають аналізу як модальності та субмодальності кулінарних метафор.

Ключові слова: *концептуальна (когнітивна) метафора, метафорична модель, політичний дискурс, фрейм, модальність, субмодальність.*